Kako to da nas neznatno povećanje poreza košta dvjesto dolara a osjetno sniženje poreza uštedi trides

Peg Brachen

Ja sam ponosan da mogu svojoj zemlji plaćati porez. Stvar je u tome da bih bio jednako ponosan kad b

Arthur Godfeey

Umijeće oporezivanja sastoji se u tome da se s guske očerupa što više perja uz što manje gakanja.

Jean Baptiste Colbert

“Oporezivanje može dovesti do propadanja nacije na dva načina. Prvi, ako iznos poreza nadmašuje n

Pijetro Verri

Jedni kažu da su porezi cijena civilizacije, drugi, pak, kažu kako država, poput kriminalaca, reketari svoje građane samovoljno određujući poreze koje, potom, troši sukladno svojim partikularnim, politokratskim interesima. Drugim riječima – država uzima od jednih i daje drugima. Državna birokracija je, prema tom mišljenju, posebno privilegirana kasta. Nadalje, svijet u svojoj 6.000 godina pisanoj povijesti rijetko nalazi slučajeve umjerenog oporezivanja. Umjereno oporezivanje imamo u vrijeme naglog i učinkovitog širenja islama, odnosno u vrijeme drevne Grčke i današnje Švicarske. Danas brzo rastuća gospodarstva bar dio svog uspjeha

mogu zahvaliti umjerenom oporezivanju (cca 20% BDP-a). O navedenim hipotezama postoje brojni prijepori.

U prošlom stoljeću porezna se je presija povećala za četiri puta kao udio u BDP-u. Na početku XX. stoljeća većina poreznih prihoda ubirala se je od: trošarina (kako bi se pogodovalo kapital odnosu) i carina (kako bi se zaštitilo nacionalno gospodarstvo). Pored ovih poreza imamo uglavnom lokalne poreze na zemlju i zgrade, u nekim zemljama niske poreze na dohodak, neto imovinu i ostavštinu. Početkom stoljeća nemamo poreze na kapitalne dobitke kao ni poreza na dobit. Nije bilo doprinosa na socijalno osiguranje niti općeg poreza na potrošnju – čitaj: porezni liberalizam. Europska je unija najzaslužnija za uvođenja poreza na dodanu vrijednost. Stvaranje najprije zajedničkog, pa potom jedinstvenog tržišta, zahtjevalo je fair način oporezivanja potrošnje. PDVÂÂ ima sva potrebna svojstva pa je učinkovito zamijenio svog prethodnika - porez na potrošnju u maloprodaji. Kako je uveden postao je zvijezda poreznih sustava svih zemalja, naročito u EU, osim u Japanu gdje još uvijek dominira porez na dohodak, ali mu značaj raste. Drugi su značajni izuzetak SAD, koje ga nisu uvele zbog nemogućnosti fair raspodjele poreznih prihoda između federacije i država, s jedne strane, i porezne konkurencije među državama, s druge strane.

Krajem prošlog i početkom XXI. stoljeća porezni prihodi su se ostvarivali: porezom na dohodak koji je 80-tih godina donosio 30% prihoda, s tendencijom smanjenja;ÂÂ između dva rata uveden je opći porez na potrošnju koji donosi više od 20% prihoda, te porez na dobit koji donosi oko 10-tak posto prihoda.Nakon drugog svjetskog rata uveden je doprinos socijalnog osiguranja koji donosi gotovo četvrtinu svih poreznih prihoda. Značaj carina i trošarina se smanjuje, kao i poreza na imovinu.

Na početku XXI. stoljeća posebnu pažnju valja posvetiti PVD-u. Iako je nastao u vrijeme tzv. zlatne kapitalističke ere (1950. – 1971.) PDV predstavlja vrlo pogodan porezni oblik u uvjetima globalnog neoliberalizma. Gotovo da se vraćamo na početak XX. stoljeća.Postoje mišljenja da bi dobro odmjerena stopa PDV-a mogla zamjeniti sve ostale poreze, posebno ako se radi o malim i nerazvijenim zemljama. Ovo mišljenje nije bez ekonomske argumentacije. Bilo kako bilo porezni sustav i porezna politika danas su najznačajniji preostali „nacionalni“ instrumenti ekonomske politike.

PDV pripada, prema standardnoj podjeli poreza, u red općih poreza na potrošnju. PDV oporezuje zalihe, što nije bio slučaj s porezom na potrošnju u maloporodaji koji je bio u primjeni do uvođenja PDV-a. Prilikom uvođenja PDV-a, 1. 1. 1998. godine, propustilo se procijeniti za koliko će se porezni prihodi, u prvom koraku, povećati zbog poreznog opterećenja zaliha. Iako je namjera Vlade bila da PDVÂÂ fiskalno bude jednak po prihodima porezima na potrošnju u

maloprodaji, pojavili su se „viškovi“ koji su bili usmjereni u pravcu povećanja prava proračunskih korisnika. To je bila strateški kriva odluka čije učinke i danas plaćamo; trebalo je izvršiti konsolidaciju državne blagajne. Treba jasno reći: današnje stanje u javnim financijama moguće je u znatnom dijelu „zahvaliti“ tadašnjem povećanju prava proračunskih korisnika. Jednom uveden porez na zalihe u sljedećim iteracijama donosi porezne prihode jedino u slučaju kada se zalihe povećavaju. Njihov učinak je važan samo prilikom uvođenja PDV-a ili kada se poveća porezna osnovica i/ili porezna stopa. Otud nije uobičajeno smanjenje porezne stope PDV-a. Štoviše, iskustva najrazvijenijih zemalja, recimo Japana, pokazuju da jednom uvedeni PDV, nakon kraćeg ili dužeg vremenskog razdoblja, teži povećanju opće porezne stope.

Temeljna karakteristika ovog oblika poreza na potrošnju je **oporezivanje novododane vrijednosti;** razlika outputa – inputa predstavlja poreznu osnovicu ovog poreznog oblika. Drugim riječima, PDV vrši poreznu presiju na novododanu vrijednost, ukoliko nije ostvarena pravna incidenca, što znači da se ovim porezom dodatno oporezuje rad koji je već oporezovan putem poreza i doprinosa te kapital koji je već oporezovan putem poreza na dobit.

Pretpostavlja se da PDV snose potrošači, pravna incidenca, međutim, tko će doista snositi PDV ovisi o mnogobrojnim čimbenicima, ekonomska incidenca, a s ekonomskog stajališta jedino je važno tko u konačnici snosi poreze.

Ukoliko PDV snose potrošači, tada nemamo dvostruko oporezivanje rada i kapitala. Međutim, ukoliko, recimo, zbog elastičnosti potražnje, nije moguće prevaliti poreznu obvezu unaprijed, mnogi smatraju da poslovni entitet uvijek maksimalizira cijene pa uvođenje PDV-a snosi poslovni entitet, imamo dvostruko oporezivanje rada i kapitala. Valja identificirati da se, ukoliko nije moguće prevaliti poreznu obvezu na potrošače, osim poreza i doprinosa te doprinosa koje plaća poslodavac, bruto plaća povećava za iznos poreza na dodanu vrijednost. Prema postojećim zakonskim propisima bruto plaća se, grubo rečeno, dijeli na polovinu koja predstavlja neto plaću i drugu polovinu koja pripada državi putem poreza i doprinosa, recimo 100 jedinica. Na iznos bruto plaće valja obračunati 25% PDV-a pa ukupni iznos bruto plaće iznosi 125 jedinica od kojih 50 jedinica iznosi neto plaća, a 75 jedinica predstavljaju porezi i doprinosi.

Važna je karakteristika PDV-a da se odbija na granici, dok se porezi na dohodak i dobit, izravni porezi, ne smiju odbijati na granici jer bi se takvo ponašanje interpretiralo kao nelojalna konkurencija. Tako se navedena konstatacija može interpretirati kao naplata rente na pravo sudjelovanja na nacionalnom tržištu svim proizvođačima roba i usluga. Tako se, primjerice, PDV u turizmu može nazvati rentom komparativne prednosti. Ako je tomu tako, tada primjena

snižene stope PDV-a, subvencija, dodatno pogoduju turizmu, jer isti prisvaja rentu uslijed komparaivnih prednosti, što dovodi u neravnopravni položaj ostalo gospodarstvo, industriju. S jedne strane, imamo turističku djelatnost koja pretvara gospodarsku strukturu Lijepe naše u monokulturnu, a, s druge strane, ostale industrije - kao što je npr. drvna, prerađivačka, tekstilana - dolaze u neravnopravni položaj zbog veće porezne presije. Ekonomisti bi rekli - radi se o intervencionizmu.

Europska unija dio svojih prihoda od članica namiruje upravo od ubranih prihoda PDV-a na „nacionalnim tržištima“. Tržište EU-a je jedinstveno, ali dio nad kojim postoji suverenitet članice daje istoj pravo da odredi cijenu poslovanja na njenom tržištu. To će pravilo važiti dok EU funkcionira kao skup suverenih država, ukoliko, pak jednog dana, dođe do formiranja jedinstvene konfederativne ili federativne države tada pitanje „nacionalnog tržišta“ postaje upitno. Stopa PDV-a u susjednoj nam državi, Bosni i Hercegovini, je jedinstvena kako za Federaciju tako i za Republiku Srpsku. Pitanje raspodjele tako prikupljenih poreza složen je problem. Naime, uvijek kada se radi o „ključevima“, prisutna je pristranost, odnosno asimetrija.

Kriza iz 2008. godine je pokazala da su razvijene zemlje, recimo Njemačka, posegnule za dodatnim poreznim prihodima povećanjem ÂÂ porezne stope PDV-a. Ujedinjeno kraljevstvo, koje je smanjilo poreznu stopu PDV-a, brzo je, uvidjevši kako je složen i zahtjevan postupak smanjenja porezne stope PDV-a, i u fiskalnom pogledu, poništila svoju odluku.

Polazeći od fiksnog tečaja koji ima funkciju tvrdog budžetskog ograničenja, za sve sektore, i na toj osnovi izvedenu monetarnu i kreditnu politiku, Njemačka je povećala poreznu stopu PDV-a i tako porezni teret preusmjerila na neizravne poreze, s jedne strane, i, s druge strane, stimulirala kupnju automobila.

Činjenica da se porezna presija PDV-a u slučaju izvoza odbija na granici mala, otvorena i nerazvijena zemlja kao što je to Lijepa naša svoj porezni sustav mora temeljiti na PDV-u. Dakle, radi se o imperativu a ne o izboru. Iz ovoga proizlazi da porezni sustav oslonjen na PDV naglašava izvoznu orijentaciju nacionalnog gospodarstva, kako u pogledu smanjenja izvoznih cijena, ukoliko se ne smanje izvozne cijene rastu profiti izvoznika, tako i u pogledu količina. To su samo uvjeti koje stvara reforma poreznog sustava. Drugo pitanje je mogućnost kratkoročnog povećanja izvozne privrede. Dosadašnja politika uvozno orijentirane ekonomske politike, slučaj Hrvatske, smanjila je izvozne mogućnosti domaćeg gospodarstva. Ukoliko, a bilo bi potrebno, kreditna i monetarna politika usmjeri svoju aktivnost u pravcu izvozne orijentacije, gospodarstvo bi u srednjem razdoblju moglo postići značajnije rezultate nego da ta podrška izostane. Osim toga, zagovornici inozemnih investicija, kao rješenje svih gosodarskih problema Lijepe naše, morali bi podržati oslanjanje poreznog sustava na PDV iz jednostavnog razloga – PDV privlači

strane investitore, odnosno vertikalnu integraciju. Naime, hrvatsko je tržište toliko malo da tek nekoliko proizvoda, koje ne trpe transport, ima smisla za njega proizvoditi. Strane investicije imaju smisla jedino u slučaju da se proizvodnja u Lijepoj našoj izvozi - i točka. Činjenica da su inozemne investicije, zaparavo preuzimanja, u prvom redu imale u vidu malo hrvatsko tržište, jasno govori da smo do sada uvijek rasprodavali obiteljsko srebro zbog nedostatnosti javnih prihoda a da je rast gospodarstva biio tek „smokvin list".

Imajući u vidu karakteristike PDV-a u više navrata sam predložio dopunu maastrichtskih kriterija. Velik raspon razvijenosti na relaciji sjevera i juga nužno traži dogovor prema kojem bi članice eurozone došle u što je moguće „ravnopravniji položaj", posebno kada je riječ o konkurentosti nacionalnih gospodarstva. Predlgao sam uvođenje dodatnih kriterija koji bi dodatno precizirali maastrichtsku kriteriji glede proračunskog deficita i visine inozemnog duga:

1. marginalnu poreznu presiju uskladiti s dohotkom *per capita* tako da zemlje s manjim dohotkom *per capita* imaju manji udio države u finalnoj raspodjeli BDP-a; dakle rastom dohotka *per capita* udio države u finalnoj raspodjeli bi rastao te

2. dogovoriti najveću moguću razinu neizravnih poreznih prihoda u ukupnim poreznim prihodima pojedine članice eurozone, tako da zemlje s manjim dohotkom *per* capita imaju veći udio neizravnih poreza u odnosu na izravne, čime bi manje razvijene zemlje postale konkurentnije u izvozu (učinak neizravne devalvacije).

Narodski rečeno moj prijedlog se sastoji u dogovoru po kojem bi: a) manje razvijene zemlje imale manju poreznu presiju – vezati porezne prihode s razinom dohotka po glavi stanovnika i b) manje razvijene zemlje imale naglašeniju ulogu PDV-a u, veće porezne prihode u strukturi ukupnih poreznih prihoda, odnosu na razvijene zemlje.

Lijepa naša je u višegodišnjoj depresiji. Pored temeljnog zadatka restrukturiranja rashodne strane proračuna, valja provesti poreznu reformu koja će u konačnici smanjiti poreznu presiju ili, što je isto, udio države u finalnoj raspodjeli BDP-a. Pravac porezne reforme, za koji se zalažem, polazi o nužnosti povećanja konkurentnosti nacionalnog gospodarstva, dakle kao prioritet valja odredtiti ekonomsku funkciju poreza. To je moguće postići zadržanjem postojeće porezne stope PDV-a, uvođenjem novih trošarina za luksuznu robu. Pri tome valja imati u vidu da se značajni dio poreznih prihoda PDV-a ubire zahvaljujući deficitu robne razmjene s inozemstvom pa će

izvozna orijentacija hrvatskog gospodarstvaÂÂ smanjiti porezne prihode od PDV-a. (Moj grubi proračun pokazuje da su porezni prihodi od uvođenja PDV-a zbog deficita robne razmjene iznosili oko 3% BDP-a. Povećanje izvoza, jasno, smanjit će porezne prihode.)

Prijedlog. Potrebno je smanjiti poreznu presiju poreza na dohodak u pravcu povećanja neoporezivog dohotka na 5.000 kuna, te samnjenjem poreznih stopa i proširenjem poreznih razreda. Što se tiče kapitala potrebno je vraiti institut zaštitne kamate na kapital (čudi da HDZ ne razmatra ovu opciju iako je upravo on uvezo ovaj institut u porezni sustav Lijepe naše) najmanje za iznos inflacije, iako mi se čini da bi bilo više nego dobro da se pored inflacije u zaštitnu kamatu uračuna 3% prinosa na kapital. Moj pristup otvara problem financiranja lokalne uprave i samouprave. Međutim to ću pitanje posebno razmatrati, ali problem, kao što rekoh, postoji.

Reforma poreznog sustava u navedenom pravcu bila bi snažna podrška poduzetnišvu koje je tako onemogućeno u svom funkcioniranju da poduzetnici s pravom razmišljaju o preseljenju svoje poslovne aktivnosti u neka druga ugodnija područja.

Na kraju želim reći da struktura poreznog sustava ne ovisi o našim željama, već o realnim mogućnostima. Svijestan sam da je predloženi porezni sustav regresivnog karaktera. Međutim, mi smo mala nevažna zemlja i moramo se, shodno tome, prilagoditi svijetu. Kada ste ozbiljno bolesni prihvatit ćete terapiju koja je jako bolna. U protivnom - nećete pobijediti bolest.